

Сања Б. Филиповић¹
Универзитет уметности у Београду
Факултет ликовних уметности
Одсек за теорију уметности
Београд (Србија)
Милица В. Војводић²
Универзитет у Новом Саду, Академија уметности
Ликовни департман, Катедра за теорију
Нови Сад (Србија)

УДК 159.923.2-053.5/.6:37.036
Преједни научни рад
Примљен 16/03/2019
Измењен 13/04/2019
Прихваћен 13/04/2019
doi: [10.5937/socpreg53-20949](https://doi.org/10.5937/socpreg53-20949)

УТИЦАЈ ЕСТЕТСКОГ ВАСПИТАЊА НА ФОРМИРАЊЕ ЛИЧНОГ ИДЕНТИТЕТА ДЕЦЕ И МЛАДИХ

Сажетак: Данашње друштво, окренуто просперитету, посебно је заинтересовано за развој идентитета појединца. Паралелно са униформишћу и конформизмом, који доводе до актуелне кризе личног идентитета, наглашава се важност свести појединца о сопственом идентитету. Овај дуализам и културни оквири у којима млада особа сазрева у великој мери одређују и интегришу његову личност, те утичу на формирање и развој личног идентитета. У друштву које негује еманципаторску климу, формирају се услови који погодују изградњи самосвесних, одговорних и продуктивних чланова друштва. Управо образовање и настава ликовне културе пружа могућност за развој креативности, стваралачке комуникације и естетски развој, што утиче и на еманципацију, социјализацију и развој личног идентитета ученика.

Кључне речи: лични идентитет, емаципација личности, естетско васпитање, настава ликовне културе.

Увод

Идентитет је једно од суштинских човекових својстава, феномен који последњих деценија посебно заокупља пажњу стручне јавности. Препознајемо га на различитим нивоима – код појединца, групе и друштва, те сходно томе можемо проучавати лични и колективни идентитет. Персонални идентитет, између осталих, настаје као последица упознавања и приhvатања важећих културних вредности у једном друштву. Конформизам и униформност културних премиса често су прихваћени као општа вредност, а неистицање и „недостатак“ личног идентитета постају друштвено пожељна особина, при чему се стиче утисак да савремена култура често само начелно промовише индивидуацију и развој свести о сопственом „ја“. Разматрајући проблем очувања културног идентитета друштва у глобалном контексту, самим тим, по аналогији, и идентитета појединца унутар друштвене

¹ argus4@mts.rs

² mlcvojvodic@yahoo.com

заједнице, Шуваковић и Краговић истичу да јединство у различитостима треба да омогући сву лепоту постојања људског рода и да опште у појединачном постоји само посредовањем посебног, па у складу са тим не могу да постоје неке апстрактне општевачанке вредности које нису конкретизоване кроз различите обрасце културне традиције, а потом и прихваћене од стране појединача који су припадници тих различитих култура (Šuvaković & Kragović, 2015, str. 299). У том контексту, истински развој продуктивних и одговорних индивидуа подразумева и неговање стваралаштва као става личности, при чemu се стваралачко мишљење и креативност могу испољити у веома различитим активностима, а уметност представља њихову врхунску манифестацију.

Појам идентитет има веома широко и за човеков развој есенцијално значење, а подручје које захвата је широко и плодно, па су разноврсни аспекти изучавања идентитета неопходни. Тако су настале бројне дефиниције, што је у складу са интердисциплинарним приступом који се примењује у изучавању овог феномена. Најопштија дефинише идентитет као „однос по којем је неко биће, појава, својство једнако самом себи; кад свијест остаје у себи иста као јединствена цјелина у разноликости психичких увјета и ситуација” (Filipović, 1989, str. 136). Дакле, идентитет се примарно везује за појединца који га формира бивајући део групе, а кроз процес социјализације (Vojvodić, 2018, str. 17). Но, „свака социјализација требало би да буде праћена персонализацијом, даљим развијањем свести о самом себи, свом идентитету, о свом јединственом и непоновљивом индивидуалном бићу” (Koković, 2004, str. 69). Грађење идентитета је слојевит процес у ком појединач истодобно развија потребу да припада групи, али и да се диференцира и буде себи својствен. Говорећи о овом сложеном процесу, Лазин се позива на идеју хуманизма која по њему претпоставља људску способност самореализације и контроле избора и тока самореализације, односно развоја идентитета личности (Lazin, 1994, str. 130). Каменов такође истиче значај социјализације као „процес којим се дете прилагођава друштвеној средини, успоставља са њом хармоничан однос, асимилира је и интегрише се у њу, развијајући притом људска својства” (Каменов, 2006, str. 114).

Социјалитет и индивидуалитет су две комплементарне особине без којих је немогућ развој интегралне личности. Препреке за развитак личности могу бити социјалитет који води у комформизам, а да се притом гуши индивидуалност, као и индивидуалитет који производи егоцентризам, при чemu се не развијају неопходна друштвена осећања и потребе. Човек рођењем не носи биолошке механизме за социјализацију, већ му је нужан „спољни модел”, као што је васпитање. Васпитање се, по Е. Каменову може схватити као „систем формативних поступака који се почињу примењивати од рођења детета да би се плански утицало на ток, правац и дomet његовог развоја, усклађен са законитостима развоја и особеностима узрасла, развојним потребама и могућностима конкретног детета, као и са захтевима друштвене заједнице којој оно припада” (Каменов, 2006, str. 115).

Постмодерна социологија активно се бави питањем идентитета, пре свега личног. Данас је овај појам опште присутан у свим сферама људског делања, што његову вредност ставља под знак питања. Чини се да је савремено друштво толико заинтересовано за ову проблематику, јер се постојани идентитет човека у мо-

дернизму под притиском постмодернизма уздрмао и расцепкао (Aleksander, 2007, str. 34). Масовно друштво и непрестане друштвене флуидности онемогућавају формирање било каквог чвршћег идентитета појединца (Koković, 2005, str. 522). Све већи број друштвених улога и припадност различитим заједницама могу на појединца деловати афирмативно, али и конфлктно и збуњујуће. Ова многострукост и криза идентитета, тако карактеристична за наше доба, довела нас је у парадоксалну ситуацију. Док, с једне стране, данашње друштво све више наглашава процес индивидуације и развоја свести о сопственом идентитету, с друге стране се негује стереотипно понашање и конформизам (Vojvodić, 2015, str. 65). У свету који карактерише анонимност и масовност живљења, трагање за аутентичним потенцијалима појединца постаје императив. Иако је савремено друштво опхрвано конвенцијама, оно у први план ставља трагање за индивидуалним особеностима, али то често чини само декларативно. Друштво у ком живимо истовремено и захтева и оспорава постојање идентитета. Управо овај амбивалентан однос може бити подстицајан за даљи истраживачки рад.

Улога културе и уметности у формирању личног идентитета

Многе савремене друштвене и културне промене могу се боље сагледати уколико их посматрамо кроз појам идентитета, како персоналног тако и колективног. Иако често неприметан у друштву које карактерише масовност, појединачни се налази у центру ових промена (Vojvodić, 2018, str. 28). Говорећи о повезаности културе и друштва, Марковић и Булатовић наводе да у савременој социологији (и теорији културе) постоје различита схватања о односу културе и друштва заснована на два полазишта: мишљењима која сматрају да се култура може проучавати независно од друштва као својеврstan тоталитет и сазнањима да друштво представља свеобухватни контекст културе, притом не изједначавајући појам друштва и појам културе. Према ауторима у склопу ових теоријских концепција налази се схватање да се друштво и култура строго не подударају, а разлика која се показује произлази из самог антрополошког, социолошког и посебно онтолошког склопа телесологије културе. „Јер, култура није и не може бити ништа друго, до света човека; она се исказује у јединству тога света и њоме се човек одваја од дивљаштва у себи и природи; култура је јединство вредности и средства очовечења појединца и његовог света“ (Marković, Bulatović, 2014, str. 105).

Приметна је једна општа историјска тежња западног друштва за афирмацијом појединца. Иако је лични идентитет интезивно у фокусу као друштвени феномен током 19. века у доба романтизма, до правих значајнијих померања дошло је '60. година 20. века, када је овај појам доживео своју експанзију (Halpern, 2009, str. 23-24). Појединачни се окреће себи, трага за сопственим идентитетом постајући истовремено и снажнији и несигурнији. Иако се индивидуални идентитет гради на основу појединачног искуства, подразумева се да је појединачни укључен у институције које делују као фактор социјализације и идентификације (Ruano-Borbalan, 2009, str. 5). Појединачни свој идентитет изграђује кроз припадање бројним групама, кроз однос према себи и према другима од најранијих дана до зрelog doba, te је подложен утицају многих колективних идентитета (Vojvodić, 2018, str. 28). Ова припадност

различитим групама може обогатити личност појединца, али га и збуњивати и чинити нестабилним, те далекосежно покидати везе међу људима.

Личност, као битна карактеристика сваког људског бића, није просто дата појединцу – њу треба изборити и створити (Filipović, 1989, str. 189). Управо култура, у своју сложености, детерминише и интегрише личност појединца (Koković, 2004, str. 88), а однос који при том настаје динамичан је и каузалан. То подразумева истинско ангажовање појединца као продуктивног и одговорног члана друштва. Култура мора поседовати еманципаторска својства (Koković, 2005), а неговање стваралачких потенцијала мора бити у самом њеном фокусу.

Премда би култура требало да „обухвата процесе и интеракције које хуманизују људски живот и богате људску природу“ (Koković, 2004, str. 12), неретко смо сведоци потпуно супротних токова и односа у савременом друштву и култури. Нажалост, савремено друштво карактеришу општа дехуманизација и деперсонализација, а стандардизована култура често обесхрабрује продуктивно критичко мишљење и гуши човекову слободу, па се можемо запитати која је заиста улога данашње културе у формирању личности. Без слободе да буде уистину свој и продуктиван, појединац не може бити творац културе, већ неко ко је пасивно прихвата. Уколико друштво тежи истинском напретку, креативност и стваралаштво његових чланова се морају схватити као ресурси које ваља чувати и развијати – самопоштовање и радост које стварање са собом носи непроцењиви су. Међутим, човекови стваралачки потенцијали занемарени су и претворени у пуку борбу за егзистенцију, па је на овај начин у питању доведена сама човекова суштина. Јер, уколико му се одузме право да ствара, шта човеку остаје?

Неговање стваралаштва као става и изворне делотворне снаге у човеку (Filipović, 1989, str. 317), спречава да појединац „изгуби“ јединство и суштину своје личности. Иако је за деблокирање стваралачких и креативних потенцијала неопходна одговарајућа стваралачка клима, друштво често форсира ефикасност, знање и једнообразност изнад стваралаштва, те се заборавља и занемарује једна од основних функција културе – функција стваралаштва (Koković, 2005). Сваки облик стварања захтева слободу, отвореност и супротстављање, те се чини да култура није уистину наклоњена стваралаштву на свим нивоима. Неретко је друштво заинтересовано само за оне облике стваралаштва и креативности који доносе напредак у производњи и омогућавају остваривање империјалистичких циљева (Karlavaris & Kraguljac, str. 1981).

Средина може стимулисати или спутавати стваралачке потенцијале појединца, али он сам мора начинити напор и ући у борбу за изградњу сопственог идентитета. Уколико жели да стаса у самосталну и свестрану индивидуу, појединац се у овој „борби“ мора ослонити на сопствене снаге – мора „изабрати“ да живи стваралачки (Majl, 1968).

Иако су стваралаштво и креативност присутни у разним областима људског деловања, уметност представља њихов најпотпунији израз јер представља потпуно изворну и посебну људску делатност која истовремено одсликава културу у којој је настала и утиче на њен даљи ток и напредак. У питању је реч толико богата вредношћу, која у свест призива оно најбоље што су створили људски ум и рука (Aleksander, 2007, str. 15). Иако је уметност веома сложен феномен, који се може

проучавати на различитим нивоима и из различитих аспеката – друштвеног, психолошког, естетског или педагошког - у њеном средишту увек се налази човек и истинске људске вредности (Vojvodić, 2018, str. 30).

Према мишљењу Панића, у уметности је присутан цео човек, све његове способности, искуство, својства, а не само машта и стваралачко мишљење, те развој уметничке креативности тече паралелно са развојем и формирањем човековог „ја”, његове индивидуалности и самосвести (Panić, 1989, str. 10-17). Поред тога што рефлекстује културу у којој је настала, она представља и рефлексију идивидуалног стварања и личних доживљаја јер велике и опште животне истине изражава на веома личан и специфичан начин, пружајући могућност и ствараоцу и посматрачу да изгради и изрази себе. Приближавање људи уметности и неговање њихових креативних способности на плану уметничког изражавања утиче како на културну еманципацију, тако и на еманципацију целокупне човекове личности (Karlavaris, Barat, Kamenov, 1988). Уметност обухвата целокупно човеково искуство, прожима читаво његово биће и омогућава му да себе и свет доживи на сасвим нов и неочекиван начин, па особе на чију изградњу личног идентитета утичу поменути садржаји, на аутентичан начин приступају сопственом бићу и свету који их окружује.

С обзиром да уметност овако снажно утиче на заједницу и појединца, социологија уметности постала је „једном од полуга преко којих се људи труде да боље упознају потребе садашњег друштва” примећује Франкастел (Frankastel, 1974, p. 26). Ако узмемо у обзир да истинска уметност увек води афирмацији аутентичних људских вредности и потенцијала, њено место у савременом друштву морало би бити значајније. У ери којој недостају основна хуманистичка начела она оплемењује пружајући човеку увид у саму суштину живота, те су њене могућности у погледу развоја личности и идентитета велике, али недовољно искоришћене. Стварајући или перципирајући уметност, човек чува своју дечју отвореност и бори се против свеприсутних предрасуда и догми. На овај начин, израстајући у толерантну, снажну и ослобођену индивидуу, он има прилику да снажно реагује на недостатке света у ком живи, те дâ свој допринос у борби против опште кризе идентитета савременог човека.

Значај естетског васпитања у формирању личног идентитета код деце и младих

Неговање стваралачког мишљења и креативних способности драгоцено је у дечјем добу, када дете неспутано и искрено кроз ликовно изражавање исказује своју целокупну личност. Потребно је подстаки несметано развијање дететових способности и интересовања како би касније изградило здрав однос према себи и својој околини. Уколико желимо да израсте у отворену и сигурну особу која поштује и воли себе самог, детету се мора омогућити да буде оно што јесте. У супротном, дете не може стварати јер као појединац није у стању да сачува свој интегритет (Majl, 1968, str. 77).

Развој личности детета може се пратити кроз развој различитих облика креативности, а посебно оних у области ликовног стваралаштва. Стваралачки израз, близак уметничком, индикатор је дететове креативности, али и развоја у целости.

Путем ликовних активности дете комуницира са својом окolinom, те су оне најбољи показатељ његових емоција, мисли, интересовања и вредности (Vojvodić, 2018, str. 31). Дететова потреба да изрази своју индивидуалност један је од узрока ове ране манифестије ликовних активности, за шта је потребна подршка и охрабрење окoline. Неговање креативности у домену ликовног стваралаштва обезбедиће креативан приступ детета осталим аспектима живота, јер бављење стваралачким радом позитивно утиче на еманципацију у психолошком смислу (Panić, 1989).

Пијаже (Piaget) је поставио два веома важна питања о узроцима ране манифестије естетских активности код деце, као и које су препреке њиховог развоја. По њему естетске активности код деце представљају самоизражавање и прве стваралачке експресије које код детета помажу сазревање и доприносе успостављању контакта са стварношћу. Дете тако задовољава своје унутрашње потребе чиме естетске активности добијају фундаментални значај у развоју дечијег поимања света и концептуалне мисли. Тако дечије „ја“ не остаје затворено већ има могућност да се изражава на конкретан и реалан начин (Piaget, 1954, p. 25).

Ослањајући се на Пијажеове тврђње, Рид (Read) је у својим студијама о уметности и естетском васпитању пошао од слободног изражавања као основног појма природе и функције естетске активности, подразумевајући оне врсте активности у којима индивидуа испољава своја лична осећања и расположења. Он сматра да је основни мотив детета да савлада страх од одвојености од мајке, те да путем игре и естетских активности успостави јединство са друштвом, које замењује примарно јединство са мајком (социолошки аспект). Дечији цртеж, као основни облик слободног изражавања и специфичан вид комуникације детета, има сопствене карактеристике и законитости (Read, 1971). Рид даље, у свом делу *Васпитање љубим уметностима* (1958) осуђује интелектуалистичку педагошку праксу која једнострano развија човека до осиромашења и отуђења његове личности и отцепљења од природе и друштва, са ставом да уметност треба да буде фундаменталана основа васпитања. Према његовом мишљењу „естетска активност [је] органски процес физичке и менталне интеграције, увођење вредности у свет чињеница“, тако да естетски принцип треба да уђе у науку, прожимајући пре свега социјалне и практичне видове живота у школи (Read, 1958. цит. према Каменов, 2006, str. 1).

Готово сва деца имају снажну потребу да се ликовно изразе и са изузетним ентузијазмом приступају ликовним активностима, па је управо тај ентузијазам потребно што дуже одржати присутним. У школском узрасту долази до бројних промена, као физичких тако и психолошких, а управо ликовни израз детета може бити добар показатељ његових унутрашњих сукоба и трагања за сопственим вредностима. Овај период, ипак, не мора значити пад креативних способности уколико се детету обезбеди довољно слободе да експериментише и пронађе себе. Управо ликовне активности могу имати изузетну важност и у периоду адолосценције, када млада особа најинтензивније трага за својим интересовањима и идентитетом (Vojvodić, 2018).

Еманципаторска улога наставе ликовне културе

Ново време васпитања и образовања појачано развија свест појединца о себи и својим потребама, али не успева да му осигура управљање својом судбином.

Зато се стално морају разматрати потребе и могућности за преиспитивањем улоге васпитања и образовања у очувању живота појединача и развоја одрживе људске заједнице (Stojanović- Đorđević, 2015, str. 2). Као неизоставан фактор у формирању човекове мисли и идентитета, уметност је мењала интезитет свог утицаја, али је остала и најплодније тло за развој самосвесних личности. Подстицање стваралачких и креативних потенцијала на раном узрасту важан је фактор у формирању личног идентитета. Неопхрвана колективистичким идејама нашег доба, деца кроз стварање уживају у изградњи своје личности. Управо дечје стваралаштво на најбољи начин негује ове потенцијале и обезбеђује целовит развој личности. Адекватно усмерене активности омогућиће детету да усвоји оне вредности које суштински одговарају његовом бићу, а улога школе, посебно наставе ликовне културе, у овом процесу може бити непроцењива.

Сведоци смо да се стваралачки потенцијал својствен деци у већини случајева постепено губи, а за последицу имамо свет препун ускогрудих анонимних појединача који су некада поседовали урођену дечју отвореност и имали потенцијал да израсту у целовите уравнотежене личности (Vojvodić, 2015, str. 68). Чини се да током одрастања престајемо да посматрамо свет дечје зачуђени, искрено и аутентично, прихватајући кроз процес социјализације гледишта и ставове група којима припадамо, заборављајући сопствене доживљаје и схватања, гушећи лични идентитет. Вилотијевић и др. сматрају да је савремени човек данас потпуно детерминисан спољном стварношћу у готово свим областима живота и да као критичко биће нема прилике да испољи своју индивидуалност у јавном деловању. Аутори посебно скрећу пажњу да образовање и школство данас одликује наметање спољних, често технобирократских и цеховских интереса, а да реформе често не извиру из суштине самог образовног процеса, као и да се образовање често схвата „строго функционалистичко као припрема за тржишно надметање, а не и као вредност за себе, као хуманистичка мисија у личном развоју (Vilotijević, Mitić & Vilotijević, 2018, str. 925).

Које место заузима васпитно-образовни систем у процесу ометања или подстицања стваралачких потенцијала и еманципацији личности детата? Школа, као важан социјални чинилац, може извршити снажан утицај на развој младог човека у целости. Друштво путем васпитања и образовања на систематичан и организован начин настоји да пренесе своју културу, развијајући код деце и младих оне вредности и интересовања која се сматрају пожељним. Искуства актуелне васпитно-образовне праксе доводе у питање које вредности и интересовања школа заиста пропагира, а са којима то чини само формално. Drašković наводи да од Декарта до наших дана егзистира гледиште да је развитак индивидуалности основни задатак за то задужених и одговорних институција и појединача (Drašković, 1998, str. 7). Ако узмемо у обзир наведену улогу стваралаштва и креативности у развоју индивидуалности и целокупне личности, онда би читав школски систем требало да у њима нађе своје упориште. По Карлаварису „цео васпитни рад треба да се одвија у процесу ослобађања личности и развоја сопствене креативности, која није у служби ограничених интереса, већ у служби хуманости и стварног прогреса“ (Karlavaris, Kraguljac, 1981, str. 9). Свакако да је за целовит развој личности и њених креативних ставова важан интегрисан приступ свих васпитно-образовних делатности, али примарна позиција у овом процесу може припасти ликовном васпитању и образовању. Свес-

ни смо да наш образовни систем не поклања довољно пажње наведеним проблемима, па ћемо се у овом поглављу бавити улогом ликовног васпитања и образовања у остваривању ових сложених и важних циљева.

Уметност је важно средство развоја личности и зато можемо говорити о васпитању путем уметности или о васпитању кроз уметност. Посебну пажњу свакако захтева тзв. *Покрет за уметничко васпитање* који се јавио као отпор интелектуалистички оријентисаној концепцији васпитања и образовања. Иако се није радило о целовитој теорији или концепцији васпитно-образовног система, већ о извесној тенденцији која је посебно била изражена на прелазу из 19. у 20. век, овај покрет направио је важан искорак у схватању улоге уметности у процесу васпитања и формирања младог човека. Све до тада уметност је била у својеврсном подређеном положају. Покрет за уметничко васпитање успротивио се оваквој једностранистији васпитно-образовног система, с идејом да уметност постане основа целокупне васпитне делатности (Vojvodić, 2018, str. 34 – 35). Суштину човека тражи у сferи доживљаја и осећања сматрајући да активно усвајање уметности покреће младог човека у тоталитету и омогућава му да се потпуније оствари (Gajić, 1999). Рид такође предлаже да уметност постане главна окосница васпитања и формирања новог човека. Ово се може спровести кроз три активности које јачају децује изражавање и остварење – уживање у уметничком делу, уметничко стварање и естетско процењивање уметничких дела (Read, 1958).

Уметност такође култивише личност и активира позитивне особине деце и младих. Ликовно стваралачки процеси имају функцију ослобађања личности од стереотипа, понављања, механичких радњи у функцији еманципације личности. Уметност је катализатор нових квалитета личности које је очовечују и подстичу на позитивну активност (Karlavaris, 1986, str. 9). Примарна функција уметности је естетско-стваралачка, али и откривање новог, комуникација са људима, обликовање и рад, уживање, идеологија, вредновање, веза између производње и човека, времена и простора у коме живимо (Karlavaris, 1986, str. 10).

И поред извесних разлика, сва наведена схватања и концепције полазе од исте идеје: путем уметности васпитање води ка формирању целовите личности, спремне да буде креатор сопственог развоја и активни члан друштва. Систем који потенцира успешност, брзину и логичко мишљење, најчешће не показује разумевање за васпитне и образовне циљеве уметничких предмета (Vojvodić, 2018, str. 35). Тако је и са наставом ликовне културе која је занемарена у нашем васпитно-образовном систему. Ако изузмемо предшколски период који обилује ликовним активностима, приметићемо да се време које им је посвећено током школовања видно смањује, а најкритичнију тачку представља доба адолосценције. Баш у том периоду, када је потреба за обликовањем сопствених доживљаја, мисли и вредности најинтезивнија и освешћена (Gajić, 1999), ликовне активности су потпуно маргинализоване. У оваквим околностима ликовне активности и уметнички садржаји имају све мање прилике да утичу на младе генерације и њихов свеобухватни развој.

Школа би морала бити „један од најважнијих посредника између уметничке креације и њеног опажања, разумевања, доживљавања, вредновања и стварања“ јер може развијати естетску културу и обликовати уметничку свест младих (Gajić 1999, str. 95). Карлаварис дефинише три функције ликовног васпитања: очовечење

човека (спознавање самог себе - духовност); подизање квалитета живота (живот достојан человека/хуманизам); демократизација друштва (подизање културе свести свих људи на једнак ниво). Уз уметничке подстицаје личност се активира, тежи бољем и лепшем, настоји да креативно мења стање, облике, да доноси нове идеје, испуњава се топлином и жаром - постаје активно биће.

Планско и поступно увођење деце у свет стваралаштва и уметности, обезбеђују ликовне активности у предшколским установама и настава ликовне културе у школама. Кроз различите ликовне активности, које подразумевају практичан стваралачки рад и изучавање ликовне уметности тј. садржаја преузетих из теорије ликовне уметности, историје уметности и технологије ликовних материјала, одвија се континуиран процес развоја ликовне културе и личности у целини (Filipović, 2011, str. 17). Плански рад претпоставља, између осталог, дефинисање општих васпитних и образовних циљева у овој области. У нашој образовној пракси међу циљевима ликовног васпитања и образовања на свим нивоима посебно се истичу развој личности и њених највиших квалитета, еманципација и формирање свести о сопственом бићу. Ове циљеве је још 1960. године у својој *Новој концепцији ликовног васпитања* поставио Карлаварис истичући да еманципација у васпитању представља „неговање целовитих потенцијала личности, с циљем да јој се помогне у самореализацији најбољих својстава“ (Karlarvaris, Barat, Kamenov 1988, str. 18).

За успех ликовних активности на свим нивоима образовања важна је добра организација, правилно усмеравање и афирмавање услови рада јер само у том случају могу допринети развоју стваралачке личности (Vojvodić, 2018). Слобода је основни услов за стварање, па полазна тачка у свим ликовним активностима треба да буде потпора и помоћ детету да се осећа неспутано и слободно да изрази сопствене мисли, емоције и идеје. Стваралачко изражавање детета има смисла само ако подстиче његов лични израз и ако му омогућава да потврђује и открива себе као стваралачко биће (Karlarvaris, Kelbli, Kastori, 1986, str. 6). Бројни савремени педагоги ликовној уметности у васпитању дају доминантно место због великог значаја визуелне перцепције и визуелног језика за формирање целокупног односа човека према свету, а посебно естетског.

Закључак

Рад анализира значај уметности која има важан утицај на формирање идентитета код деце и омладине. Пошло се од детерминисања појма идентитет с нагласком на значају личног идентитета за живот у савременом друштву, а истакнута је и комплексност формирања личног идентитета и улога културних оквира у којима појединач одраста у овом процесу.

Савремена култура посебно је заинтересована за проблеме персоналног идентитета, али заузима двојак став према њима - с једне стране, масовно друштво пропагира униформност и анонимност док, с друге стране, истиче важност индивидуалних вредности и особености. Заузимање крајњих становишта по питању значаја личног идентитета свакако не доноси решење: јачање свести о сопственом идентитету не сме водити истицању и изолацији појединца, већ стварању хуманијег друштва самосвесних људи.

Развој стваралачког понашања личности није изолован процес, већ је саставни део когнитивног, социјалног и моралног развоја деце и младих, и обрнуто сваки од развојних аспеката је саставни део стваралачких капацитета појединца. Тенденције савременог доба, где уметност има друштвени значај, комуникацијску функцију и идеолошки аспект, рефлектује се и на приступ естетском васпитању деце и младих у образовном систему. Полазећи од иновативних идеја савремене наставе која приhvата интердисциплинарност, комплексност и друштвену реалност као неопходне факторе теорије и праксе, управо се интегративна и холистичка природа естетског васпитања намеће као неизоставан чинилац у образовању, на првом месту у програмима наставе ликовне културе. С обзиром да савремено друштво тежи да достигне демократска обележја, настава ликовне културе данас тежи да се ослобађа традиционалних аристократских компонената у уметности, тако да постаје универзална, осетљива на социјалне факторе, динамична, инклузивна и доступна свима.

Подстицање стваралачке климе нуди се као могуће решење ових проблема – уколико друштво негује стваралачке и креативне потенцијале својих чланова, стварају се услови за формирање продуктивних и задовољних појединача, те општи напредак. У овом контексту анализирана је улога уметности, као врхунског израза стваралаштва, у развоју и еманципацији личности. Детињство и младост су кључни периоди у развоју идентитета. Ликовна уметност представља основни извор садржаја у ликовном васпитању и образовању, те утиче на развој ликовне културе и личности детета у целости. Континуирано изучавање ликовне уметности и стваралачке активности омогућавају усвајање културних вредности, развој естетских преференција, што утиче на развој дететове личности у целини. Управо уметност и стваралаштво, које су инхерентне људској природи, омогућавају да се личност еманципује и самоактуализује као друштвено биће са оснаженим и аутентичним личним идентитетом.

Sanja B. Filipović¹

University of Arts in Belgrade

Faculty of Fine Arts, Department of Theory of Arts

Belgrade (Serbia)

Milica V. Vojvodić²

University of Novi Sad

Academy of Arts, Department of Fine Arts

Theoretical Chair

Novi Sad (Serbia)

THE EFFECT OF AESTHETIC EDUCATION ON THE FORMATION OF PERSONAL IDENTITY OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

(Translation In Extenso)

Abstract: Today's society, focused on prosperity, is especially interested in developing the identity of individuals. Parallel to uniformity and conformity, which lead to the current crisis of personal identity, the importance of the individual's awareness of one's own identity is emphasized. This dualism and cultural framework in which a young person matures largely determine and integrate his/her personality, and influence the formation and development of personal identity. In a society that fosters an emancipatory climate, conditions are created that favor the formation of self-conscious, responsible and productive members of society. The teaching of art and art classes are the ones that provide the opportunity for the development of creativity, creative communication and aesthetic development, which also affects the emancipation, socialization and development of the personal identity of pupils.

Keywords: personal identity, emancipation of personality, aesthetic education, art classes

Introduction

Identity is one of the essential characteristics of Man, a phenomenon which has particularly captured the attention of the professional public over the last decades. It can be recognized on different levels - with individuals, groups and the whole society, hence we can study individual and collective identities. Personal identity develops as a consequence of knowing and accepting common cultural values of a society, among other factors. The conformity and uniformity of cultural premises are often accepted as general values, and not standing-out and 'lacking' a personal identity have become socially desirable features, giving the impression that contemporary culture only principally promotes individuality

¹ argus4@mts.rs

² mlcvojvodic@yahoo.com

and the development of 'I'. While discussing the problem of preserving society's cultural identity in the global context, and thus, analogically, the identity of an individual inside the social group as well, Šuvaković and Kragović pointed out that the unity in differences should facilitate all the beauty of human existence and that what is general exists in what is individual only through intermediation of the specific. In accordance with this, it is not possible for abstract general human values to exist without being concretized throughout different patterns of the cultural tradition and then accepted by individuals who are the members of those different cultures (Šuvaković & Kragović, 2015, p. 299). In this context, a true development of productive and responsible individuals also implies the cultivation of creativity as a personal attitude, where creative thinking and creativity can be expressed through different activities, with art being their ultimate manifestation.

The concept of identity has a meaning which is broad and essential for human development, and the area it encompasses is wide and fertile, so it is necessary to study different aspects of identity. Thus, numerous definitions have been made, which is in accordance with the interdisciplinary approach used for the study of this phenomenon. The most general one defines identity as 'a relation by which a being, phenomenon, feature is equal to itself; when the consciousness stays inside itself the same as a unique whole in a diversity of mental conditions and situations' (Filipović, 1989, p. 136). Therefore, identity is primarily related to an individual who forms it while being part of a group through the socialization process (Vojvodić, 2018, p. 17). However, 'every socialization should be followed by personalization, a further development of personal consciousness, personal identity, as well as a unique individual being' (Koković, 2004, p. 69). Identity development is a layered process in which an individual develops the need to be part of the group, on the one hand, and on the other, to differ and to be oneself. In discussing this complex process, Lazin relies on the idea of humanism, which in his opinion is people's ability of self-realization, the control of choice and the course of self-realization, that is, the development of personal identity (Lazin, 1994, p. 130). Kamenov also emphasizes the importance of socialization as 'a process by which a child adapts to the social environment, establishes a harmonious relationship with it, assimilates it and integrates into it, while developing the human characteristics' (Kamenov, 2006, p. 114).

Sociality and individuality are two complementary characteristics without which the development of an integral personality is impossible. Sociality which leads to conformity, while obstructing individuality, as well as individuality which produces egocentrism, without developing the necessary social emotions and needs, can be obstacles for the development of personality. At birth, a person doesn't carry biological mechanisms for socialization, yet they need 'an external role model', such as upbringing. Upbringing, according to Kamenov, can be understood as 'a system of formative actions which start to be applied from a child's birth in order to influence the course, direction and reach of his/her development in a planned way, in accordance with the principles of development and age characteristics, the development needs and abilities of each specific child, as well as the demands of a social community of which he/she is a member' (Kamenov, 2006, p. 115).

Postmodern sociology has been actively occupied with the issue of identity, the personal identity above all. Nowadays, this concept is generally present in all areas of human action, which puts its value into question. It seems that the modern society is so interested in this topic because a firm personal identity in modernism has been shaken and frag-

mented by the pressure of postmodernism (Aleksander, 2007, p. 34). Mass society and constant social fluidities disenable the formation of a more stable identity of the individual (Koković, 2005, p. 522). The increasing number of social roles and affiliation with different communities can have both affirmative and conflictual and confusing effects on the individual. This diversity and the identity crisis, so common in modern times, brings us to a paradox. While on one hand, modern society emphasizes the individualization process and the development of self-identity, on the other hand, it cultivates stereotypes and conformism (Vojvodić, 2015, p. 65). In the world of anonymity and mass living, the search for authentic potentials of individuals becomes an imperative. Even though the modern society is full of conventions, it actually puts an emphasis on the search of individual characteristics, but it often does so only declaratively. The society that we live in requests and contradicts the presence of identity. This ambivalent relation can be a motive for further research.

The role of culture and art in the formation of personal identity

Many contemporary social and cultural changes can better be observed through the concept of identity, both personal and collective. An individual is at the very center of these changes, although often imperceptible in the mass society (Vojvodić, 2018, p. 28). Discussing the connection between culture and society, Marković and Bulatović say that there are different perceptions of the relationship between culture and society in modern sociology (and culture theory), based on two starting points: the opinions that culture can be studied apart from society as a totality and the understandings that society is the overall context of culture, while not equalizing the concept of society and concept of culture. According to the authors within these theoretical concepts, society and culture do not fully match, and the manifested difference originates from the anthropological, sociological and especially ontological composition of the teleology of culture. 'As culture is not and cannot be anything other than the human world; it is manifested in the unity of that world and it helps separate Man from the barbarism inside himself and nature; culture is a unity of values and the means of humanizing an individual and his/her world' (Marković, Bulatović, 2014, p. 105).

A general historical tendency of western society towards the affirmation of an individual is noticeable. Although personal identity as a social phenomenon was especially in focus during the 19th century (romanticism), the first significant changes came in the 1960s, when this concept was in expansion (Halpern, 2009, p. 23-24). The individual started focusing on oneself, searching for a personal identity and becoming both stronger and more insecure. Although individual identity is built on personal experience, it is sure that a person is involved in the institutions as factors of socialization and identification (Ruano-Borbalan, 2009, p. 5). An individual builds his/her identity through being part of numerous groups, through the relationship towards oneself and others from the earliest days to the old age, and is thus susceptible to the influence of many collective identities (Vojvodić, 2018, p. 28). This fact of belonging to various groups can enrich the personality of an individual, but also confuse him/her and make the person unstable, thus destroying the relationships among people in long terms.

Every human being isn't simply given a personality as an important characteristics - it should be fought for and developed (Filipović, 1989, p. 189). It is culture, in its own complexity, that determines and integrates an individual's personality (Koković, 2004, p. 88), and the relationship made through this process is dynamic and causal. It involves a true engagement of an individual as a productive and responsible member of society. Culture must possess emancipatory characteristics (Koković, 2005), and the cultivation of creative potentials must be in its focus.

Although culture should 'include processes and interactions which humanize life and enrich human nature' (Koković, 2004, p. 12), we have often been witnesses of completely opposite flows and relations in contemporary society and culture. Unfortunately, modern society has been characterized by a general dehumanization and depersonalization, and standardized culture often discourages productive critical thinking and smothers personal freedom which makes us wonder what the real role of modern culture when it comes to personality development is. With no freedom to be truly oneself and productive, an individual cannot be the creator of culture, but a passive acceptor. If society aspires to genuine progress, the creativity of its members must be comprehended as a resource to preserve and develop - the self-respect and joy that the creation process brings are priceless. However, Man's creative potentials are neglected and turned into a simple fight for existence, which puts Man's essence in question. If a person is denied the right to create, what else is left?

The cultivation of creativity as an attitude and a basic human strength (Filipović, 1989, p. 317) prevents an individual from 'losing' the unity and essence of his/her personality. Even though deblocking creative potentials entails a suitable creative climate, society usually enforces efficiency, knowledge and uniformity above creativity, which leads to forgetting and neglecting the fundamental function of culture – the creativity function (Koković, 2005). Every form of creation requires freedom, openness and confrontation, so it seems that culture is not fond of creativity on every level. Society is often interested only in the forms of creativity which bring progress in production and help imperial goals to be accomplished (Karlačić & Kraguljac, p. 1981).

The environment can stimulate or hold back creative potentials of an individual, but one must make an effort and fight for the development of one's own identity. If one wants to evolve into an independent and versatile person, he/she must lean on one's own strengths - must 'choose' to live in a creative way (Majl, 1968).

Even though production and creativity are present in different areas of human action, art is their most complete expression because it represents a fully original and special human activity which simultaneously reflects culture within which it originated and affects its further flow and progress. It is a word so full of value, which evokes in our minds the best things made by human mind and hands (Aleksander, 2007, p. 15). Although art is a complex phenomenon which could be studied on different levels and from different aspects - social, psychological, aesthetic and pedagogical – it is always Man and genuine human values that are in its focus (Vojvodić, 2018, p. 30).

According to Panić, the whole human being is present in art, all of its abilities, experience, characteristics, and not just imagination and creative thinking, thus the development of artistic creativity moves in parallel with the development and formation of a person's 'I', his/her individuality and self-consciousness (Panić, 1989, pp. 10-17). Beside

the fact that it reflects the culture it originated in, artistic creativity also represents the reflection of individual creation and personal experiences, since it presents major and general life truths in a very personal and specific manner, providing both the creator and the observer with a possibility to develop and express themselves. Bringing people closer to art and cultivating their creative abilities in terms of artistic expression has an effect on both cultural emancipation and the emancipation of the whole personality (Karlavaris, Barat, Kamenov, 1988). Art encompasses the overall experience of a person, permeates all their being and enables them to experience themselves and the world in a new and unexpected way, so people whose personal identity development has been effected by such content approach their own being and the world that surrounds them in an authentic way.

Having in mind that art has such strong effect on the community and an individual, Frankastel notices that sociology of art has become 'one of the levers for helping people to get to know the needs of modern society better' (Frankastel, 1974, p. 26). If we take in consideration that true art always leads to the affirmation of authentic human values and potentials, its place in the modern society should be of greater importance. In the era lacking basic humanistic principles, art brings refinement by giving people access to the very essence of life, so its capabilities concerning the development of personality and identity are large but insufficiently used. Creating or observing art, a person preserves his/her childhood openness and fights against all the prejudices and dogmas. In this way, by growing up as a tolerant, strong and freed individual, a person has an opportunity to strongly react to the shortcomings of the world he/she lives in, and to contribute to the struggle against the general identity crisis of the modern man.

The importance of aesthetic education in the formation of personal identity with children and young people

The cultivation of creative thinking and creative abilities is precious at a young age, when a child expresses its full personality through artistic expression freely and truly. It is necessary to support the development of child's abilities and interests with no barriers, so they could build a healthy relationship to themselves and their environment. If we want a child to become an open and self-confident person who loves and respects oneself, the child should be allowed to be what the child really is. Otherwise, the child cannot create due to not being capable to preserve own identity (Majl, 1968, p. 77).

The development of a child's personality could be monitored through the development of different forms of creativity and especially the ones in the area of artistic creativity. Creative expression, close to artistic one, is an indicator of a child's creativity and development on the whole. A child communicates with the environment through art activities, which is why they are the best manifestation of child's emotions, thoughts, interests and values (Vojvodić, 2018, p. 31). A child's need to express individuality is one of the causes of this early manifestation of art activities, for which they need the support and encouragement of the environment. The cultivation of creativity in the domain of fine arts will provide for a child's creative approach to other aspects of life, as doing creative work has a positive effect on emancipation in a psychological sense (Panić, 1989).

Piaget raised two very important issues about the causes of the early manifestation of aesthetic activities with children, as well as about the barriers of their development. Ac-

cording to him, children's aesthetic activities represent a self-expression and the first creative expressions which help children mature and make contact with reality. In this way, a child fulfills the internal needs, giving aesthetic activities a fundamental significance in the development of a child's understanding of the world and conceptual thinking. Thus, a child's 'I' doesn't stay captivated, but it has an opportunity to be expressed in a real and concrete way (Piaget, 1954, p. 25).

Relying on Piaget's claims, in his studies on art and aesthetic upbringing, Read starts from free expression as a basic concept of nature and function of aesthetic activity, including the activities in which an individual expresses one's personal feelings and moods. He thinks that the basic motive of a child is to overcome fear of the separation from mother, to use games and aesthetic activities to establish a unity with the society, which replaces the unity with mother (sociological aspect). A child's drawing, as an essential form of free expression and a specific form of communication, has its own characteristics and rules (Read, 1971). Further in his work *Education Through Art* (1958), Read condemns intellectual pedagogic practices which develop a person one-sidedly, leading to the impoverishment and alienation of personality, and the split from nature and society, with the attitude that art should be the fundamental essence of upbringing. In his opinion, 'aesthetic activity (is) an organic process of physical and mental integration, introducing values into the world of facts', so that the aesthetic principle should enter the world of science, permeating the social and practical aspects of school life above all other (Read, 1958; quoted in Kamenov, 2006, p. 1).

Almost all children have a strong need to express themselves through art and show an enormous enthusiasm in artistic activities, which is why it is important to keep that enthusiasm alive as long as possible. School age is the time when a lot of changes happen in a child, both physical and psychological, and their artistic expression can be a good manifestation of the internal conflicts and search for their own values. Still, this period doesn't necessarily mean the decline of creative abilities if a child is given enough freedom to experiment and find oneself. Fine/visual arts activities can also be of great importance in adolescence, when a young person intensively searches for his/her interests and identity (Vojvodić, 2018).

The emancipatory role of art education

The new age of education and upbringing develops the consciousness of an individual about himself and his needs, but fails to provide him with the control of his destiny. Therefore, the needs and possibilities for re-examining the role of upbringing and education in the preservation of the individual's life and the development of a sustainable human community must constantly be considered (Stojanović- Đorđević, 2015, p. 2). As a necessary factor in the development of human thought and identity, art has changed the intensity of its influence, but it has remained the most fertile grounds for the development of self-conscious personalities. The stimulation of creative potentials at an early age is an important factor for the formation of personal identity. Unburdened by the collectivist ideas of our era, children enjoy forming their personalities through creation. Art creation is the best way to cultivate these potentials and enable the overall development of personality. Adequately directed activities help children accept those values which

truly fit their beings, and the role of the school, especially of art lessons, can be priceless in this process.

We have witnessed the fact that the creative process, typical of children, is gradually lost in most cases and the consequence of this is the world full of narrow-minded, anonymous individuals who used to own this natural children's openness and had potential to become fully balanced people (Vojvodić, 2015, p. 68). It appears that, during the period of growing-up, we stop seeing the world with children's amazement, in a genuine and authentic way, accepting the viewpoints and attitudes of groups we belong to through the process of socialization, forgetting our own experiences and perceptions, smothering our personal identity. Vilotijević and others think that the modern man is completely determined by an outer reality in almost every area of life, without an opportunity to express the individuality in public actions as a critical individual. The authors especially emphasize the fact that education today is characterized by the imposition of outer, often technically-bureaucratic and guild interests and that reforms often do not embody the essence of the education process itself. Also, education is often understood as 'being strictly functional and as a preparation for the market competition, and not as value in itself, as a humanistic mission in the personal development' (Vilotijević, Mitić & Vilotijević, 2018, p. 925).

What is the place of the educational system in the process of obstruction or stimulation of creative potentials and the emancipation of a child's personality? The school, as an important social factor, can have a large influence on the development of youth on the whole. The society strives to convey its culture through education in a systematic and organized way, nurturing the values which are considered to be desirable in children and youth. The experiences of the current educational practices call into question which values and interests school actually propagates, and which ones it propagates only formally. Drašković says that, from Descartes to the modern days, there has been a prevailing opinion that the development of individuality is the main task of responsible institutions and individuals (Drašković, 1998, p. 7). If we take into consideration the previously mentioned role of creation and creativity in the development of individuality and the whole of personality, then the whole school system should lay its foundations in this. According to Karlavaris, 'the whole educational work should take place as part of the process of personality liberation and the development of one's creativity, which should not be in the service of limited interests, but in the service of humanity and real progress' (Karlavaris, Kraguljac, 1981, p. 9). It is certain that an integrated approach of all educational activities is of great importance for a comprehensive development of a person and his/her creative attitudes, however, the primary position in this process can belong to art teaching. We are aware that our educational system does not pay enough attention to the mentioned problems, so in this chapter, we will discuss the role of art education in reaching these complex and important goals.

Art is an important means for the development of personality and that is why we can discuss the education by art or the education through art. A special attention is given to the so-called *Art Education Movement*, which started as a resistance to the intellectually-oriented education concept. Even though this was not a rounded theory or a conception of the educational system, but a certain tendency which was specially prominent between the 19th and 20th centuries, this movement made an important step towards the understanding of art in the process of the education of youth. Up until then, art had been

in a subordinate position. The Art Education Movement opposed this one-sided educational system with the idea that art should become the essence of all educational activities (Vojvodić, 2018, pp. 34 – 35). It seeks for the essence of Man in the sphere of experience and feeling, believing that the active adoption of art drives youth in their totality and allows them to realize themselves more fully (Gajić, 1999). Read also suggests that art should become the main framework of the education and development of a person. This could be realized through three activities which empower children's self-expression and achievement– enjoying the art work, the artistic creation and the aesthetic evaluation of the works of art (Read, 1958).

Art also cultivates the personality and it activates positive characteristics of children and youth. Artistic processes have the function of liberating the personality from stereotypes, repetitions, and mechanical actions for the purpose of the emancipation of personality. Art is a catalyst of new personal qualities which humanize and stimulate positive action (Karlavaris, 1986, p. 9). The primary function of art is the aesthetically-creative one and the discovery of something new, communication with people, development and work, enjoyment, ideology, valuation, the connection between production and Man, between the time and space we live in (Karlavaris, 1986, p. 10).

Even with certain differences, all these perceptions and concepts start from the same idea: through art, education leads to the formation of well-rounded people ready to become creators of their development and active members of the society. The system which insists on success, speed and logical thinking, often doesn't show enough understanding for educational goals of aesthetic teaching (Vojvodić, 2018, p. 35). The same thing happens with art teaching in our educational system, which has been neglected. If we leave out the preschool period which is rich with artistic activities, we can observe that the time dedicated to these activities significantly decreases throughout the schooling period, and that the most critical period is adolescence. Right at this period, when the need for shaping our experiences, thoughts and values is the most intense and conscious (Gajić, 1999), art activities are completely marginalized. In these circumstances, artistic activities and content have even less opportunity to have an effect on young generations and their overall development.

The school should be 'one of the most important mediators between the artistic creation and its perception, understanding, experiencing, valuation and creation', because it could develop the aesthetic culture and form the artistic awareness of young people (Gajić 1999, p. 95). Karlavaris defines three functions of education in arts: the humanization of Man (self-awareness, self-spirituality); raising the quality of life (a life worthy of Man /humanism); the democratization of society (raising the cultural awareness of all the people to the same level). The artistic stimulus activates individuals, they strive for something better and more beautiful, they strive to creatively change the states and forms, to bring new ideas, to fill themselves with warmth and become active beings.

A planned and gradual introduction of children into the world of creation is enabled by art activities in preschools and art lessons in schools. The continuous process of developing artistic culture and the entire personality takes place through different artistic activities which include the practical creative work and the studying of art, i.e. the contents belonging to art theory, art history and technology of art materials (Filipović, 2011, p. 17). A planned work implies, among other things, defining general educational goals in this

area. In our educational practice, the development of personality and its highest qualities, the emancipation and development of self-awareness, have been particularly highlighted as the goals of art teaching at all levels. These goals were set by Karlavaris as early as 1960 in his work *The New Concept of Art Education* where he pointed out that emancipation in education was 'nurturing the full potential of a personality aiming to provide support in the self-realization of the best characteristics' (Karlavaris, Barat, Kamenov 1988, p. 18).

For the success of art activities at all educational levels, it is important to have good organization, proper directions and affirmative work conditions, as it is only then that they can contribute to the development of creative personality (Vojvodić, 2018). Freedom is a basic precondition for creation, so the starting point of all artistic activities should be to help children feel free to express their own thoughts, emotions and ideas. A child's creative expression is meaningful only if it supports his/her personal expression and if it enables him/her to confirm and discover oneself as a creative being (Karlavaris, Kelbli, Kastori, 1986, p. 6). Many contemporary pedologists give art a dominant position in education because of the great importance of the visual perception and the visual language for the formation of Man's general attitude to the world, especially the aesthetic one.

Conclusion

This paper analyzes the significance of art which has an important influence on the development of identity with children and youth. The starting point was to define the notion of identity, emphasizing the significance of personal identity for life in the modern society, while the complexity of developing personal identity and the role of cultural frameworks within which a person grows up during this process have also been pointed out.

Contemporary culture is particularly interested in the problems of personal identity but it takes two positions towards them – on one hand, mass society propagates uniformity and anonymity; while on the other hand, it puts an emphasis on the importance of individual values and specificities. Taking extreme viewpoints on the importance of personal identity certainly does not bring a solution: raising awareness of one's own identity must not lead to emphasizing the individual and their isolation, but rather to the creation of a more humane society and self-conscious people.

The development of the creative behavior of a person is not an isolated process, but an integral part of the cognitive, social and moral development of children and youth, and vice versa, each of the developmental aspects is an integral part of the creative capacities of the individual. The tendencies of the modern era, where art has its social significance, communicative function and the ideological aspect are reflected in the approach to the aesthetic education of children and youth in the educational system. Based on innovative ideas of contemporary teaching that accepts interdisciplinarity, complexity and social reality as the necessary factors of theory and practice, it is precisely the integrative and holistic nature of aesthetic education that imposes itself as an indispensable factor in education, primarily in the programs of art teaching. Since modern society seeks to achieve democratic features, the teaching of arts tends to free itself from the traditional aristocratic components of art, so that it becomes universal, sensitive to social factors, dynamic, inclusive and accessible to all.

Stimulating the creative climate is offered as a possible solution to these problems - if a society cultivates creative potentials of its members, the conditions for the formation of productive and satisfied individuals are created, leading to a general progress. In this context, we analyzed the role of art, as the utmost expression of creativeness, in the process of development and emancipation of people. Childhood and young age are the key periods for personal development. Art represents an essential source of contents in art education. Therefore, it has an influence on the development of artistic culture and the whole of child's personality. Studying art and performing artistic activities in continuity helps with the adoption of cultural values, the development of aesthetic preferences, which influences the overall child's personality development. Art and creation, inherent to human nature, enable the emancipation and self-actualization of a person as a social being with an empowered and authentic personal identity.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Aleksander V. (2007). *Sociology of art: research of beautiful and popular forms*. Transl. Jelena Kosovac. Beograd: Clio [In Serbian]
- Drašković, B. (1998). *Giving and educational odyssey: everything started with the question: Mentor's work - yes or no?* Beograd: ABC Grafika [In Serbian]
- Filipović, V. (ed.) (1989). *Philosophical Dictionary*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske [In Serbian]
- Filipović, S. (2011). *Methodology of art education*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu i Izdavačka kuća Klett [In Serbian]
- Francastel, P. (1974). *Studies in Sociology of Art*. Beograd: Nolit [In Serbian]
- Gajić, O. (1999). *Art - My chosen reality*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine [In Serbian]
- Halpern, C. (2009). Should I stop talking about identity?. In: Catherine Halpern, Jean-Claude Ruano-Borbalan (eds) *Identity (es): the individual, the group, society*, 17-27. Beograd: CLIO [In Serbian]
- Kamenov, E. (2006). *Model B pre-school curriculum*. Novi Sad: Dragon [In Serbian]
- Karlavaris, B., Kraguljac, M. (1981). *Developing creativity through art education in elementary school*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta [In Serbian]
- Karlavaris, B. (1986). *Methods of art education of preschool children*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Karlavaris, B., Kelbli, J., Stanojević-Kastori, M. (1986). *Methodology of art preschool education for the 4th year of the Pedagogical Academy*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Karlavaris, B., Barat, A., Kamenov, E. (1988). *Development of creativity in the function of emancipation personality through art education*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja [In Serbian]
- Koković, D. (2004). *Sociology of art*. Novi Sad: Akademija umetnosti [In Serbian]
- Koković, D. (2005). *Cracks of culture*. Novi Sad: Prometej [In Serbian]

- Majl, A. (1968). *Creativity in teaching*. Transl. Zdenka Pregelj. Sarajevo: „Svetlost”, [In Serbian]
- Marković, D. Ž., Bulatović, I. (2014). *Sociology - Basic concepts and modern society*. Beograd: Beogradska poslovna škola – Visoka škola strukovnih studija [In Serbian]
- Panić, V. (1989). *Psychological research of artistic creativity*. Beograd: Naučna knjiga [In Serbian]
- Piaget, J. (1954). *L'éducation artistique et le psychologie d'enfant - Art et Éducation*. Paris: UNESCO.
- Read, H. (1958). *Education through Art*. London: Faber and Faber
- Read, H. (1971). *Art and alienation*. Zagreb: Mladost [In Serbian]
- Ruano-Borbalan, J-C. (2009). “Identity Building”, In: Catherine Halpern, Jean-Claude Ruano-Borbalan (eds) Identity (es): the individual, the group, society, 5-16. Beograd: CLIO [In Serbian]
- Stojanović- Djordjević, T. (2015). On the need and possibilities of the realization of national and global values at school. *Radovi: časopis za društvene i humanističke nauke*, vol. 2, no. 22. doi:<http://dx.doi.org/10.7251/RAD1622010S> [In Serbian]
- Vilotijević, N., Mitić, L.J., & Vilotijević, G. (2018). Personality education: between external determinism and freedom. *Socioloski pregled*, 52 (3), 915-937. doi:[10.5937/socpreg52-17355](https://doi.org/10.5937/socpreg52-17355)
- Vojvodić, M. (2015). Effect of artistic creativity in formation children and young people identity. *Umetnost i teorija: zbornik Fakulteta likovnih umetnosti*, 1 (2), 64-71. [In Serbian]
- Vojvodić, M. (2018). *Teacher competences as a factor in the development of artistic creation of pupils of elementary school age* (doctoral dissertation). Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet [In Serbian]
- Šuvaković, U., Kragović, B. (2015). Globalization and Cultural Identities. In V. Vukotić, D. Šuković, M. Rašević, S. Maksimović, V. (eds.) *Globalization and Culture*, 297-303 Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za ekomska istraživanja [In Serbian]